

dowienie prezentowanych dzieł wewnątrz formacji modernistycznej. Nie umknęłyby bowiem wtedy uwadze badaczki, integralnie wpisana w konwencje epoki, maniera stylistyczna, w odniesieniu do sytuacji polskiej określana jako „młodopolszczyzna”, w czeskiej prozie kobiecej charakterystyczna zwłaszcza dla pisarstwa Svobodowej, w którym pretensjonalność czy „secesyjność”, liryzacja i metaforyzacja często niebezpiecznie zbliżają wypowiedź literacką do granicy kiczu. Świadomość tego „zmanierowania” zanika zaś w rozprawie, tym bardziej, że autorka zdecydowała się na tłumaczenie wszystkich przywoływanych cytatów, konsekwentnie „uwspółcześniając” ich językowy wymiar.

We wstępnych rozważaniach monografii Anna Car deklaruje, że jej celem, zbieżnym skądinąd z postulatami refleksji feministycznej, jest zwrócenie uwagi na nikłą obecność kobiet w czeskiej historii literatury XIX i początków XX wieku i, co za tym idzie, próba zrewidowania jej oficjalnego kanonu. Rewizja taka wydaje się oczywiście potrzebna i zrozumiała, tyle tylko że: 1) trudno uzupełniać ten kanon o twórczość autorek pomniejszych (Amalia Vrbová, dziś „odzyskiwana” przez czeską bohemistykę, jest autorką „zasłużenie zapomnianą” i nawet Car nie poświęca jej w swej pracy zbyt wiele miejsca; Viková-Kunětická zaś o wiele bardziej znana jest jako pierwsza czeska parlamentarzystka niż autorka wartościowej prozy); 2) w kulturze Czech o nieobecności kobiet czy o „pisananiu białym atramentem” mówić można jedynie z dużą dozą ostrożności. Nie trzeba nawet przy tej okazji przypominać „założycielskiej” dla czeskiej prozy roli Bożeny Němcovej, której zresztą badaczka nie pomija. Wystarczy przypomnieć wyraźnie akcentowane w czasach odrodzenia narodowego marzenie o pojawieniu się czeskiej pisarki/poetki. Obecność kobiet w literaturze miała bowiem zapełnić jedno z pustych miejsc na mapie odtwarzanej/tworzonej czeskiej kultury, która w refleksji budzieli jawiła się jako rodzaj „niedokończonego projektu” dopiero otwieranego na przyszłościowe realizacje. Odczuwany „brak” rodzimych autorek wyeliminowano w efekcie wówczas za pomocą tekstowych mistyfikacji, publikując wiersze F. L. Čelakovskiego pod nazwiskiem Žofie Landová i wyposażając rzekomą poetkę w pełną i, co w tym przypadku oczywiste, zmytyzowaną biografię twórczą.

Należy jednak podkreślić, wszelkie zastrzeżenia i wątpliwości nie umniejszają wysokiej wartości *Czeszek*. Monografia Anny Car nie tylko wprowadza bowiem w obieg polskiej refleksji bohemistycznej twórczość pomijanych w niej wcześniej autorek, ale także na nowo przybliży polskiemu czytelnikowi problematykę czeskiego modernizmu obserwowaną z odmiennego niż dotąd – genderowo-tożsamościowego punktu widzenia.

Anna Gawarecka

Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989, Leszek Małczak, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2013, ss. 871.

Leszek Małczak podjął się niezwykle pracochłonnego zadania – rekonstrukcji chorwacko-polskich kontaktów kulturalnych w latach 1944–1989. Kolejność ogniw w tym układzie podmiotów współpracujących, jak dowiadujemy się ze wstępu, sygnalizuje, która strona z dwuczłonowego zestawienia stanowi właściwy przedmiot eksploracji, jej pozycja została bowiem wyeksponowana poprzez ulokowanie na pierwszym miejscu. W centrum uwagi nie znajdują się chorwackie, lecz polskie rezultaty dwustronnych kontaktów, czyli wszystko to, co wydarzyło się u nas (obecność kultury chorwackiej w Polsce), a nie to, co zostało zaprezentowane odbiorcy chorwackiemu (wówczas byłaby mowa o relacjach polsko-chorwackich). Zainteresowaniem badawczym Autor obejmuje kontakty w sferze filmu, literatury, muzyki, sztuk plastycznych i teatru. Celem nadrzędnym tego z wielkim rozmachem zaplanowanego zadania było zaprezentowanie wyczerpującego obrazu okresu

Książka już w pierwszym, wizualnym i dotykowym, kontakcie nie pozostawia wątpliwości, że mamy do czynienia z dziełem niezwykłym. Imponujące wrażenie robi objętość, waga (ok. 2 kg) i szata graficzna książki. Format zbliżony do kwadratu (23 × 20 cm) odsyła do widniejącej na chorwackim herbie szachownicy, asocjacje te wzmacnia okładka przedstawiająca różnokolorowe kwadraty. Do narodowej symboliki (tak chorwackiej, jak i polskiej) odsyła również kolorystyka wykorzystana na grzbiecie, na niebieskim tle znajduje się pierwsza część tytułu *CROATICA* w biało-czerwonych barwach. Zamieszczenie 180 ilustracji pozwala także mówić o albumowym charakterze publikacji. Monumentalizm zewnętrznej formy idzie w parze z zawartością książki, jej doku-

mentalnym i informacyjnym charakterem na niespotykaną skalę. Monografia jest owocem benedyktyńskiej pracy w archiwach, a jej rezultaty nie znajdują porównania z jakąkolwiek slawistyczną pracą o podobnym celu. Żaden ze slawistów – jak dotąd – nie podjął trudu odtworzenia całokształtu współpracy kulturalnej między Polską a innym krajem słowiańskim (o ile mi wiadomo, nie ma podobnych opracowań także poza slawistyką), obejmując przy tym swymi dociekaniem kilkudziesięcioletni okres – w tym wypadku funkcjonowanie wybranych etnosów w ramach rzeczywistości socjalistycznej/komunistycznej (mam oczywiście świadomość różnic leksykalnych obu terminów, miał ją zapewne także Autor, jednak w ówczesnej rzeczywistości, a zatem i dokumentach stanowiących literaturę podmiotu, terminy te stosowane są niemal zamiennie: Socjalistyczna Republika Jugosławii, ale obóz krajów komunistycznych, Związek Komunistów Jugosławii, dlatego nie wydaje mi się konieczne, ani też możliwe, pieczołowite przeprowadzenie linii demarkacyjnej między oboma pojęciami w odniesieniu do lat 1944–1989). Tego typu badania, jednak na znacznie mniejszą skalę, podjęła jedynie Mirosława Pindór, opracowując polsko-czeskie i polsko-słowackie kontakty teatralne w Cieszynie polskim i czeskim w latach 1945–1999 (*Polsko-czeskie i polsko-słowackie kontakty teatralne. Cieszyn-Český Těšín 1945–1999*, Katowice 2006). Sławiści, nawet jeżeli już dawno przestali uprawiać literaturoznawstwo tradycyjne i odeszli od tekstu w stronę szerokich kontekstów kulturowych, geokulturowych, społecznych, badań nad tożsamością, z pogranicza sztuk czy opracowań z zakresu przekładoznawstwa, to nie podjęli wyzwania spoczywającego w rozmaitych dossier i próby przedstawienia charakterystyki wybranego okresu z punktu widzenia dokumentów zawartych w archiwalnych numerach wybranych almanachów, roczników i czasopism lub w teczkach (niekiedy z napisem „tajne”) ilustrujących działalność organów państwowych, które decydowały o kształcie kontaktów kulturalnych.

Autor we wstępie deklaruje: „W niniejszej pracy nie tylko rekonstruję dane faktograficzne i tworzę bazę informacji na temat związków kulturalnych pomiędzy Polską i Chorwacją, ale także staram się odkryć i opisać reguły budowania współpracy kulturalnej pomiędzy obydwojema narodami, pokazać jej mechanizmy, zanalizować środki i sposoby komunikacji międzyliterackiej i międzykulturowej” (s. 9). Z przekonaniem należy stwierdzić, że postawiony cel został zrealizowany. Monografia składa się z dwóch części: autorskiego opracowania (s. 1–576) oraz *Bibliografii* (s. 579–793) podzielonej na 4 części (*Bibliografia przekładów książek, Bibliografia przekładów w czasopiśmie, Bibliografia tekstów o literaturze i kulturze chorwackiej, Kalendarium chorwacko-polskich kontaktów kulturalnych w latach 1944–1989*). Dołączono spis ilustracji, wykaz skrótów i skrótowców, wykaz użytych nazw instytucji w tłumaczeniu na język polski, indeks osobowy oraz streszczenia w języku angielskim i chorwackim. Staranne redakcyjne opracowanie tak obszernego i różnorodnego materiału stanowić musiało nie lada wyzwanie.

Decyzja o wyborze tematu pracy związana jest z jednej strony z kroatystyczną, a z drugiej – translatologiczną orientacją prowadzonych przez Leszka Małczaka badań oraz specjalnością zakładu, którego jest pracownikiem (adiunkt w Zakładzie Teorii Literatury i Translacji IFS UŚ). Autor ma na swym koncie kilka artykułów dotyczących zarówno przekładów literatury chorwackiej na język polski, jak i analizujących współpracę kulturalną Polski i Chorwacji w wybranych okresach, czyli opracowań wchodzących w zakres problemowy recenzowanej pozycji. Wymieniony dorobek uzupełniają przygotowane przez Małczaka pozycje książkowe, będące bądź to zbiorami tłumaczeń tekstów literackich (4 pozycje), bądź też tomami chorwacko-polskich prac naukowych (współredakcja: *Chorwacja lat siedemdziesiątych XX wieku. Kultura – język – literatura*, Katowice 2010 oraz *Chorwacja lat osiemdziesiątych XX wieku. Kultura – język – literatura*, Katowice 2011), których temat wpisuje się zakres zainteresowania dzieła *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989*. Wymieniona działalność naukowa oraz redakcyjna wraz z recenzowaną pozycją tworzą zwarty cykl prezentacji obecności literatury i kultury chorwackiej w Polsce.

Fundament translatologiczny, a zatem zainteresowanie opublikowanymi w Polsce w latach 1944–1989 tłumaczeniami z języka chorwackiego, stanowi dla książki jedynie punkt wyjścia, jej ambicje sięgają o wiele dalej, jest ona bowiem zorientowana na prezentację znacznie większego obszaru współpracy kulturalnej, obejmującego – poza literaturą – także film, muzykę, sztuki plastyczne oraz teatr. Zobrazowanie faktów z zakresu powiązań kulturalnych Polski i Chorwacji wydaje się pierwszym z postawionych przed publikacją zadań. Drugim jest wyeksponowanie roli ogniw pośredniczących (tłumaczy i instytucji), w istocie (obok lub mimo organów zwierzchnich) współkreujących przestrzeń międzypaństwowych związków kulturalnych.

Żmudna praca Autora w przeważającej części polegała na kwerendach prowadzonych w archiwach, poszukiwaniu dokumentów oraz wertowaniu wybranych czasopism, roczników, almanachów. (Chodzi o rodzaj pracy raczej niedoceniany w środowisku naukowym.) Analizie poddane zostały dwa rodzaje źródeł: różnej rangi dokumenty międzypaństwowe oraz świadectwa odbioru chorwackich dzieł sztuki udostępnionych polskiemu odbiorcy. W przypadku tych drugich Małczak koncentruje się na relacjach znawców (najczęściej władających językiem chorwackim, rozumiejących realia i kulturę, do których zalicza tłumaczy, krytyków lub badaczy literatury), a nie

odbiorcy potocznego. Recenzowana pozycja oparta została na bibliografiach już istniejących oraz następujących źródłach polskich, chorwackich i jugosłowiańskich: czasopisma i wydawnictwa ciągle polskie („Almanach Sceny Polskiej”, „Dialog”, „Literatura na Świecie”, „Mały Rocznik Filmowy”, „Nowe Książki”, „Pamiętnik Słowiański”, „Poezja”, „Rocznik Literacki”, „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, „Twórczość”, „Życie Literackie”, „Ruch Muzyczny”, „Życie Słowiańskie”, „Odra”, „Współczesność”, „Teatr”) i jugosłowiańskie/chorwackie („Kulturni život”, „Bilten Saveznog zavoda za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju”, „Književna smotra”, „Most”), roczniki („Rocznik CBWA”, „Almanach Sceny Polskiej”, „Mały Rocznik Filmowy”), odnalezione w archiwach umowy międzypaństwowe i międzyzwiązkowe – a po roku 1960 także porozumienia zawierane między poszczególnymi województwami polskimi oraz jugosłowiańskimi republikami lub między miastami – konwencje, plany i programy współpracy, raporty ambasad, protokoły posiedzeń komisji (Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Jugosławii, Chorwackie Archiwum Państwowe), programy festiwalu, katalogi wystaw, informacje zamieszczone na polskim portalu teatralnym e-teatr.pl stworzonym przez Dział Dokumentacji Instytutu Teatralnego im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie oraz w Polskiej Bibliografii Literackiej i „Roczniku Literackim”. Spojrzenie na imponujący wykaz poddanych kwerendzie źródeł wprawia czytelnika w zdumienie nad jego ogromem i śmiałością zaplanowanej prezentacji. Respekt i podziw budzi zarówno zbądany materiał źródłowy, jak też bibliografia.

Choć nie zostało to odzwierciedlone w spisie treści, pierwsza część (rozprawa) składa się z dwóch działów, pierwszy tworzą dwa rozdziały o charakterze wprowadzającym i kontekstowym. Rozdział pierwszy (*Ognia pośredniczące*) w kilku podrozdziałach rysuje, fundamentalną dla tego typu przedsięwzięć, perspektywę socjologii literatury oraz badań z zakresu komunikacji międzykulturowej, literackiej i międzyliterackiej, eksponuje instytucję literatury przekładowej i kładzie nacisk na rolę ogniw pośredniczących (tłumacze oraz ich organizacje, wydawnictwa, czasopisma, krytyka przekładu) między kulturą źródłową (chorwacką) a docelową (polską), zarówno w doborze dzieł, jak i lokowaniu obcej kultury w nowym kontekście kulturowym, społecznym i politycznym. Autor słusznie eksponuje nie zawsze uświadamianą (zwłaszcza przez młodsze pokolenie czytelników i badaczy nie pamiętających czasów PRL), lecz niezwykle istotną płaszczyznę ideologiczną oraz rangę polityki przekładowej, kulturalnej, wydawniczej, która w omawianym okresie podlegała całkowitej kontroli państwa (pojawiają się pojęcia z zakresu marksistowskich teorii, które wydawałoby się odeszły do lamusa, jak baka czy nadbudowa), zwraca również uwagę na podobieństwa i różnice funkcji instytucji pośredniczących w Polsce i Jugosławii oraz prostą zależność: pogorszenie stosunków politycznych odbijało się najczęściej na stanie kontaktów w dziedzinie kultury. Rozdział pierwszy został przygotowany na doskonałych fundamentach teoretycznych, z zakresu dzieł już klasycznych oraz najnowszych (w kolejności występowania: Dioniz Đurišin, André Lefevre, Susan Bassnett, Anna Legeżyńska, Bożena Tokarz, Stefan Żółkiewski, Leo Löwenthal, Viktor Žmegač, Aleksandar Stipčević, Janusz Sławiński, Hans Norbert Fügen, Robert Escarpit, Raymond Williams, Edward Balcerzan i in.).

Rozdział drugi (*Polityka kulturalna Jugosławii i Polski, współpraca kulturalna oraz jej ramy prawne*) kreśli kontekst polityczno-prawny współpracy. W odrębnych podrozdziałach syntetycznie omówiony jest całokształt kontaktów kulturalnych w okresie 1944–1989, polityka kulturalna PRL i polityka Jugosławii, przy czym poznajemy dwa oblicza polityki jugosłowiańskiej, jedno oglądane z perspektywy chorwackiej, drugie – serbskiej. W rozdziale tym nacisk położony jest na czynniki współkształtujące sferę kontaktów: element kontroli i steroowania, manipulacja, cenzura i autocenzura, instytucjonalny aspekt polityki kulturalnej oraz jej schematy i szereble kontroli (KC PZPR, Komunistyczna Partia Jugosławii, polskie i jugosłowiańskie Ministerstwa Kultury i Sztuki), uzależnienie polityki kulturalnej PRL od polityki ZSSR, izolacja, zamknięte granice, Jugosławia jako rywal ideologiczny, rozdźwięk między oficjalną strategią peerelowską (dystans) a sympatią społeczeństwa do Jugosławii. Małczak, polemizując z Sirecką-Wołodkyo, wyznacza miejsce kontaktów z Jugosławią na tle współpracy kulturalnej z pozostałymi krajami (zachodnimi, socjalistycznymi i krajami trzeciego świata). Przypomina, że na kontaktach kulturalnych z zagranicą odbijały się relacje jugosłowiańsko-radzieckie oraz reformy ustrojowe w Jugosławii, zmieniały się bowiem organy odpowiedzialne za tę sferę polityki zagranicznej. W rozdziale drugim zostały także wyróżnione odrębne fazy współpracy, które stanowić będą przedmiot zainteresowania dalszych fragmentów.

Rozdziały od trzeciego do siódmego układają się w drugi dział pierwszej części, prezentujący kształt i rezultaty współpracy w poszczególnych okresach omawianego odcinka czasowego. Zbudowane są według takiego samego schematu, czyli najpierw rekonstruowany jest kontekst społeczno-polityczny oraz instytucjonalny, a następnie przedstawione są szczegóły (efekty kontaktów: autorzy, tytuły i miejsce opublikowanych przekładów, zorganizowane koncerty z udziałem chorwackich muzyków lub wykonania chorwackich kompozycji, przygoto-

wane wystawy z eksponatami chorwackich autorów, wyświetlone filmy, wystawione sztuki – przy czym uwzględnione zostały zarówno występy chorwackich grup teatralnych, jak i chorwackie sztuki wystawiane przez polskie teatry). Część zamykającą każdy rozdział można nazwać prezentacją recepcji literatury i kultury chorwackiej na podstawie tekstów publikowanych przede wszystkim w polskiej prasie.

Objętość pięciu rozdziałów „właściwych”, najciekawszych z punktu widzenia czytelnika (zwłaszcza sławisty południowego i kroatysty), omawiających bowiem poszczególne fazy współpracy, uzależniona jest od ilości wydarzeń kulturalnych oraz reakcji krytyki, znawców, badaczy. Najprościej rzecz ujmując, od zorganizowanych imprez kulturalnych z udziałem Chorwatów czy przełożonych dzieł oraz ilości poświęconych im recenzji. Ramy okresów wyznaczone są przez lata przełomowe w historii Jugosławii lub Polski, fakt ten staje się równocześnie kolejną ilustracją tezy, że życie kulturalne i relacje międzypaństwowe w tym zakresie podporządkowane były losom politycznym. Zaproponowana (autorska) periodyzacja odzwierciedla obraz epoki uformowany na podstawie analizy uwikłań kultury w kontekst polityczny (wewnętrzny obu krajów, międzynarodowy oraz bilateralny). Spośród wielu wydarzeń urastających do rangi momentów kluczowych, Małczak wybiera cezurę związane z następującymi przełomami: rok 1948 oznacza zerwanie Tity ze Stalinem, 1956 to „październikowa rewolucja” i początek okresu odwilży, 1963 i 1974 – nowe Konstytucje Jugosławii, pierwsza (nazwana także kartą samorządności) zapoczątkowuje okres decentralizacji w kontaktach międzypaństwowych, natomiast druga stanowi „uwerturę” do rozpadu kraju. Wyeksponowane przełomowe fakty polityczne – przekonuje Autor – w sposób najbardziej transparentny naznaczają poszczególne okresy, ale poza nimi wskazana jest także waga innych wydarzeń. Istotnym kontekstem polityczno-społecznym dla rozdziału szóstego są wydarzenia marcowe 1968 roku czy „chorwacka wiosna” w 1971 i działalność dysydentów. Okres ostatni, omówiony w siódmym rozdziale, naznaczyły zaś głównie stan wojenny w Polsce oraz śmierć Josipa Broza Tity.

Struktura drugiego działu (powtarzam: brak jest takiego wyróżnienia, choć realnie rozprawa dzieli się na dwie całości) pierwszej części książki przedstawia się zatem następująco: w rozdziale trzecim *W cieniu Agitpropu (1944–1948)* omówiona jest pierwsza faza kontaktów, czyli etap od początku Polski Ludowej do uchwalenia rezolucji Kominformu. Rozdział czwarty „*Bomba jugosławińska (lata 1949–1955)*” obejmuje czas wykluczenia Jugosławii z obozu krajów komunistycznych. Trzeci odcinek kontaktów przypada na period normalizacji stosunków między Polską i Jugosławią, co znajduje odbicie w tytule rozdziału piątego *Normalizacja (1956–1962)*. Rozdział szósty *Ku decentralizacji i kulturom narodowym (1963–1973)* buduje obraz sytuacji w okresie decentralizacji, na którą pozwoliła Konstytucja z 1964 roku. Charakter zamykającej fazy, rozpoczynającej się od ogłoszenia ostatniej konstytucji w dziejach drugiej Jugosławii (Konstytucja z 1974 roku) odzwierciedla tytuł rozdziału siódmego *Coraz mniej Jugosławii, coraz więcej Chorwacji (lata 1974–1989)*, wskazujący na proces sukcesywnego wypierania form wspólnej, jugosławińskiej kultury przez kultury narodowe.

Strukturyzacja ogromnego materiału źródłowego została podporządkowana perspektywie personalno-wydawniczej, która jest oczywiście jedną z możliwych, choć w moim przekonaniu organizacja materiału według wydarzeń kulturalnych wpłynęłaby na większą przejrzystość całości oraz – już na poziomie spisu treści – wyłoniłaby pewien obraz epoki, który przy obecnym układzie prezentuje się głównie poprzez stopniowe, lecz konsekwentne nasilenie kontaktów, współpracy, wydań, recenzji, narastające wraz z przybliżaniem ku schyłkowi prezentowanego okresu. Pisząc o organizacji analizowanych źródeł i redakcji tekstu według wydarzeń, innymi słowy o problematyce materiału, zamiast podążania tropem zawartości kolejnych czasopism, mam na myśli układ, w którym wszelkie informacje dotyczące jednego wydarzenia (przedstawienia teatralnego, wystawy, koncertu czy opublikowanego tłumaczenia, ich zapowiedzi, komentarze do wydarzeń i niekiedy odmienne i wzajemnie polemiczne lub krytyczne recenzje) ujęte zostają w jedną całość tematyczną, opatrzoną odautorskim komentarzem, własną oceną (próbą oceny) czy wnioskami. W ten sposób faktografia, wysuwająca się teraz na plan pierwszy, ustąpiłaby miejsca hermeneutycznej lekturze oraz nieuchronnie spowodowała większe dowartościowanie ujęcia socjologicznego i badań z zakresu komunikacji międzykulturowej i międzyliterackiej, które w zastosowanym przez Autora rozwiązaniu pozostają w niezamierzonym tle, a przecież jest im poświęcony rozdział wprowadzający, sygnalizujący ich fundamentalną rolę w obranej perspektywie metodologicznej prowadzonych badań. Obecnie socjologiczne aspekty, mimo że są wpisane w całą książkę, nie zostały dostatecznej rangi poza wspomnianym pierwszym rozdziałem i stawiają przed czytelnikiem zadanie do samodzielnego wykonania.

Zwracam uwagę na nieuniknione w tej sytuacji wrażenie dominacji aspektu rekonstrukcyjnego nad innymi walorami pracy oraz wielokrotne powroty do raz już sygnalizowanych i podejmowanych kwestii, a co za tym idzie, pewne utrudnienie odbioru czytelnikowi, który zainteresowany np. danym tłumaczeniem lub przedstawieniem teatralnym musi poszukiwać informacji na jego temat w całej książce. Opracowanie tak bogatego materiału, wybór koncepcji porządkującej, nadrzędnej zasady organizacyjnej jest bez wątpienia niezwykle trudnym zadaniem i prawdopodobnie Autor rozważał wiele rozwiązań możliwych, dobrych i lepszych. Być może właśnie

zrealizowany pomysł na strukturę dzieła pozwala lepiej wyeksponować to, na czym Autorowi zależało najbardziej.

Część druga monografii, *Bibliografia*, niezaprzeczalnie stanowi składnik całości nie mniej ważny od części pierwszej. Jest rezultatem pięcioletnich kwerend i materiałem do wykorzystania przez samego Autora przez dalsze lata własnych badań, jak i pokoleń kroatystów, którzy otrzymują prezent w postaci zebranych informacji na temat pokazów filmów, wystaw artystycznych, przedstawień teatralnych, opublikowanych przekładów, opracowań dotyczących chorwackiej literatury i kultury, a także wizyt literatów, zespołów teatralnych czy muzyków. W bibliografii podane są tak cenne informacje, jak tytuł przekładu i oryginału, nakład, klasyfikacja gatunkowa, a w przypadku tomu opowiadań czy zbioru poetyckiego szczegółowa zawartość (autor, tytuł każdego opowiadania lub wiersza, tłumacz, strona). Dla kroatysty specjalną wartość posiada ostatnia część, *Bibliografia tekstów o literaturze i kulturze chorwackiej*, podzielona na opracowania ogólne i szczegółowe. Jej dodatkową zaletą jest zamieszczona w nawiasie informacja o treści konkretnego tekstu oraz wyeksponowanie nazwiska autora, o którym jest mowa, jeżeli dane te nie są czytelne na podstawie samego tytułu. Wypada w tym miejscu wyrazić wdzięczność Leszkowi Małczakowi za wykonanie tej mrowczej pracy i jej udośćnienie.

Obie części pracy *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989* przynoszą materiał nie do przecenienia najpierw kroatystom, ale także slawistom południowym oraz innym badaczom zainteresowanym na przykład mechanizmami między państwowej współpracy kulturalnej PRL czy dyplomacji kulturalnej. Trzeba z całą mocą podkreślić, że książka Leszka Małczaka jest pierwszym, tego typu opracowaniem obrazującym kontakty literackie Polski czy Związku Literatów Polskich z zagranicą. Można zatem założyć, że zasługi, jakie położy dla nauki o literaturze i kulturze chorwackiej oraz jej polskiej recepcji, będą ogromne. A ze względu na dokonane (bardzo dobre!) tłumaczenia materiałów źródłowych zapewne stanie się także ważną pomocą dla badań niekroatystycznych. Na marginesie dodam, że z punktu widzenia kroatysty dzieło to zawiera jeszcze i tę intrygującą warstwę, jaką są wzajemne oceny dokonań ówczesnych slawistów (równocześnie badaczy, tłumaczy i krytyków).

Przystępując do realizacji celu Leszek Małczak musiał się zmierzyć z wieloma trudnościami. Brakiem gruntownych i systematycznych badań lub też szczątkowym i fragmentarycznym opisem zawartym w źródłach, do których trzeba było docierać własną żmudną pracą, a co może być kłopotliwe choćby w przypadku dokumentów opatrzonych znakiem „tajne”. Część danych pozostała niedostępna z powodu ocenzurowania lub autocenzury. Chorwacja, funkcjonująca w ramach jugosłowiańskich struktur państwowych, nie była wówczas równoprawnym dla Polski partnerem, a ślady związków kulturalnych między Chorwacją i Polską w tym okresie mogą być z różnym skutkiem ukryte pod jugoslawicami. Analizowane dokumenty nie zawsze zawierają określenie narodowości czy nazwisk uczestników komunikacji międzykulturowej. W książce spotkamy się zarówno z precyzyjnymi danymi, jak i przypuszczeniami, że w skład delegacji mogli wchodzić Chorwaci czy że wśród prezentowanych filmów mogły znajdować się chorwackie (np. gdy mowa o filmach krótkometrażowych – z uwagi na osiągnięcia Zagrzebskiej Szkoły Filmu Animowanego). W przypadku Jugosławii i Polski związki kulturalne traktowane były jako część współpracy zagranicznej i podlegały całkowitej kontroli instytucji nadzorczych. W recenzowanej pracy ten aspekt jest doskonale wyeksplikowany i zrekonstruowany. Z zadowoleniem (i żalem wynikającym z konstatacji, że mówimy o sytuacji, która dzisiaj raczej nie ma szans na rozwój) należy przyjąć wyeksponowany przez Autora fakt, iż dzięki odgórnej kontroli, bo słowiańska integracja stanowiła jeden z postulatów polityki zagranicznej, był to okres „światłości dla przekładów z literatur słowiańskich, a także współpracy kulturalnej z krajami słowiańskimi w dziedzinie filmu, muzyki, sztuk plastycznych. Nastąpiła wówczas profesjonalizacja i instytucjonalizacja tej sfery, co dla takiego kraju jak Polska, w którym dorobek kulturalny innych narodów stanowi ważną część kultury literackiej, jest niezwykle ważne z uwagi na ogólną kondycję społeczeństwa, wykształcenie i «bycie» w świecie” (s. 44).

Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989 to dzieło ze wszech miar pożyteczne, niezwykle szeroko zakrojone. Przy zastosowanej opcji metodologicznej, do rangi celu nadrzędnego urasta zamiar rekonstrukcji, co równocześnie przekształca je w monumentalne kompendium o niepodważalnej wartości informacyjnej i nieoceniony materiał źródłowy w zakresie croaticów obecnych w Polsce w latach 1944–1989. Widoczna w książce żmudna i czasochłonna praca, zaowocowała przedsięwzięciem rzucającym nowe światło na obecność i funkcjonowanie kultury chorwackiej w Polsce oraz odślaniającym kluczowe dla tego procesu czynniki. Z całą pewnością stanie się istotnym wydarzeniem na polu polskiej kroatystyki, stanowić będzie „materiał źródłowy” dla kilku pokoleń kroatystów. Z niecierpliwością czekam na kolejne teksty Leszka Małczaka, dla których bazą będą materiały zawarte w niniejszej pracy.